

בגרות צומחת במערכת המשפחתית:

משימות התפתחותיות ודינאמיקה משפחתית

ד"ר עירית יניר

שלב "הבגרות הצומחת" הוא שלב חדש במעגל החיים האישי והמשפחתי, אשר נוצר עקב שינויים חברתיים, דמוגרפיים ותרבותיים שהתחוללו בתקופה האחרונה בתרבות המערבית המודרנית ויצרו פער בין סיום גיל ההתבגרות לבין הקמת משפחה. הצעיר וההורים נדרשים בתקופה זו לסגל לעצמם דפוסי אינטראקציות שונים, אשר יסדירו מערכת יחסים התואמת את הסיטואציה החדשה. עד לפני שנים מעטות בלבד נתפסה תקופה זו של הארכת המורטוריום כהארכה של גיל ההתבגרות, אולם בהדרגה החלו יותר ויותר חוקרים להצביע על תקופת חיים זו כשלב ייחודי בהתפתחות. המחקר הנוכחי מהווה חוליה אחת בשרשרת המחקרים הללו ומנסה לקדם ולהעמיק את ההבנה של שלב ייחודי זה.

התפיסה העומדת בבסיס עבודה זו מעוגנת בשילובם של שתי נקודות מוצא תיאורטיות: האחת העוסקת בהתפתחות הפרט ואישיותו, והשנייה העוסקת בהתפתחות המשפחה ומאפייני הדינאמיקה המשפחתית. בשונה מעבודות אחרות בתחום, בוחנת העבודה הנוכחית את המשימה ההתפתחותית המיוחדת את שלב הבגרות הצומחת והשיגור מתוך ראייה הוליסטית-מערכתית, המתייחסת לזוויות הראייה השונות כיוצרות מכלול שלם. תפיסה זו באה לידי ביטוי בבחינת זוויות הראייה של הצעיר ושל הוריו במקביל. ניתוח הממצאים בשתי הרמות – ברמה הפרטנית (של בני המשפחה השונים בנפרד) וברמה המשפחתית (באמצעות ציונים משפחתיים) – איפשר לקבל תמונה מורכבת, אך שלמה יותר, של תקופה זו בחיי המשפחה: תמונה המציגה את התפיסות הייחודיות לצעירים, לאבות ולאמהות ובו בזמן גם את הדינאמיקה המשפחתית, שהיא בעלת ערך מוסף וייחודי להבנת ההתמודדות של היחידה המשפחתית עם היבטים שונים של המשימה ההתפתחותית העומדת בפניה.

לעבודה זו היו מספר מטרות: הראשונה שבהן, לזהות ולהמשיג מימדים התנהגותיים ורגשיים המאפיינים את המשימה ההתפתחותית של שלב הבגרות הצומחת והשיגור, ולתרגם את אלה אופרטיבית לכלי מחקר שיאפשר את בדיקתם האמפירית. מטרה מרכזית נוספת הייתה לברר את טיבם של הקשרים בין אופן ההתמודדות של הצעיר והוריו עם ההיבטים השונים של המשימה ההתפתחותית לבין מאפייני הדינאמיקה המשפחתית. בנוסף, נבחן הקשר בין תחושת

הקוהרנטיות של הצעיר, המהווה משאב התמודדות פנימי בעל רלבנטיות רבה להתמודדות עם שינויים ומעברים בחיים, לבין עמידתו של הצעיר במשימה ההתפתחותית.

במסגרת המחקר הוצגו שלוש קבוצות של השערות: הראשונה מתייחסת לעצם זיהויים של מימדים מובחנים בתחום המשימה ההתפתחותית, המתייחסים למשימות החברתיות שעומדות בפני הצעיר ולמערכת היחסים הרגשית בינו לבין הוריו. על-פי קבוצות ההשערות השנייה והשלישית, ימצא קשר ליניארי בין מדדי הדינאמיקה המשפחתית ותחושת הקוהרנטיות של הצעיר לבין עמידתו של הצעיר במשימות החברתיות, וקשר קורווי-ליניארי בין מדדי הדינאמיקה המשפחתית ותחושת הקוהרנטיות של הצעיר לבין המימדים שבמרחב המשימות הרגשיות. דהיינו, ככל שהדינאמיקה המשפחתית תהיה חיובית יותר, וככל שתחושת הקוהרנטיות של הצעיר תהיה גבוהה יותר, הצעיר יעמוד ביתר הצלחה במשימות החברתיות, הקשר שלו עם הוריו יהיה מתון ולא קיצוני, והוא יקבל החלטות באשר לסגנון חייו מתוך אוריינטציה אוטונומית.

המשתנים מתחום הדינאמיקה המשפחתית שנמצאו רלבנטיים למאפייני המשימה ההתפתחותית נבחנו באמצעות כלי המחקר הבאים: לכידות וגמישות נמדדו באמצעות שאלון FACEIII. הסתגלות המשפחה ללחצים נמדדה באמצעות (Family Adaptation Scale) FAS. ורמת המובחנות נמדדה באמצעות שאלון (Differentiation of Self Inventory) DSI ושני מימדים מתוך שאלון PAFS [גרסה A להורים וגרסה C לצעירים]: טריאנגולציה בין-דורית, ומיזוג (fusion) לעומת אינדיבידואציה בין-דורית. תחושת הקוהרנטיות נמדדה באמצעות שאלון SOC13, ומידת העמידה של הצעיר במשימות ההתפתחותיות נמדדה באמצעות שאלון "משימות התפתחותיות בבגרות הצומחת" שפותח במיוחד במסגרת עבודה זו.

מאחר שמדובר במחקר אקספלורטיבי מעיקרו, נמצא שהשילוב של מתודולוגיה איכותנית (לזיהוי המימדים הרלבנטיים למשימה ההתפתחותית) יחד עם המתודולוגיה הכמותנית (לאישוש ומדידה כמותית של ממצאי המחקר האיכותני) הוא השילוב ההולם ביותר את מטרות העבודה. תהליך בניית השאלון נעשה על-כן בשני שלבים. בשלב הראשון, נערכו ראיונות עומק מובנים למחצה עם 11 נבדקים משני המינים – 5 צעירים, 4 הורים ושני פסיכולוגים, שהתמקדו בהיבטים השונים של תקופת החיים הנדונה (מה המשמעות של "להיות בן עשרים ו...". או "הורה לבן עשרים ו..."). התכנים שעלו בראיונות נותחו בטכניקה של ניתוח תוכן על-פי גישת התיאוריה המעוגנת בשדה,

ולאחר זיהוי הקטגוריות השונות תורגמו להיגדים אשר שימשו בסיס לבניית השאלון. בשלב השני, הועבר השאלון ל – 300 נבדקים ממאה משפחות, שני הורים וצעיר בטווח גילים 23-27 מכל משפחה. לאחר העברת השאלון לנבדקים, נערך ניתוח גורמים מאשר לתיקופם של המימדים שזוהו.

במסגרת תהליך זה, אוששה השערת המחקר הראשונה. זוהו שני מרחבים עיקריים המתייחסים למשימה ההתפתחותית. האחד הוא **מרחב המשימות החברתיות**, המתייחס להתנהגויות אובייקטיביות וסובייקטיביות המצופות מן הצעיר בשלב זה של חייו, ואשר הוצגו כבר בספרות המקצועית הקיימת. בין אלה נכללים גיבוש זהות אישית ומקצועית, מידה של עצמאות כלכלית, מגורים נפרדים, ויצירת קשר אינטימי יציב מחוץ למשפחת המוצא. השני הוא **מרחב "המשימות הרגשיות"**, אשר בו הובחנו שני מימדים עיקריים: איכות הקשר בין הצעיר והוריו, ואופי האוריינטציה שלהצעיר כלפי הוריו. מימד **"איכות הקשר"** כולל תת-מימדים של קשר פיזי-מעשי, תקשורת, שיתוף, ושמירת גבולות וכיבוד הפרטיות. הוא ניתן לאפיון כקשר הדוק, מתון או רופף. מימד **"אופי האוריינטציה"** מתייחס למידה שבה הצעיר מתבסס על ציפיות הוריו בעת שהוא בוחר את דרכו בחיים. הוא כולל שני תת-מימדים עיקריים: המשכיות, המתייחס למידה שבה הצעיר ממשיך את סגנון החיים של הוריו; וריצוי, המתייחס למידה שבה הצעיר פועל מתוך צורך פנימי לרצות את הוריו ולעמוד בציפיותיהם. במימד זה אובחנו דפוסים של אוריינטציה מעורבת, אוטונומית או מתנגדת.

קבוצת ההשערות המתייחסת למערכת הקשרים בין הדינאמיקה המשפחתית לבין מדדי המשימה ההתפתחותית אוששה ברובה. ככלל, נמצא קשר חיובי מובהק בין שתי קבוצות המשתנים **"המשימות הרגשיות"** – איכות הקשר ואופי האוריינטציה – נמצאו מתווכות בין מאפייני הדינאמיקה המשפחתית לבין עמידתו של הצעיר במשימות החברתיות (כפי שזו נתפסת על-ידו ועל-ידי הוריו); ועוד נמצא שבאופן כללי, ככל שהדינאמיקה המשפחתית חיובית יותר, כך הקשר בין הצעיר וההורים הדוק יותר, והאוריינטציה של הצעיר כלפי הוריו מעורבת יותר, ובעקבות זאת גם עמידתו במשימות החברתיות טובה יותר. עם זאת, דפוס של אוריינטציה אוטונומית נמצא אף הוא כמשמעותי להתמודדות חיובית של הצעיר עם שני המימדים האחרים של המשימה ההתפתחותית – עמידה במשימות החברתיות, ואיכות הקשר עם ההורים. בבחינת הדפוסים ברמה הפרטנית, נמצא שבניגוד לתפיסותיהם של האבות והצעירים, על-פי תפיסת האמהות

המשימות הרגשיות אינן מתווכות בין הדינאמיקה המשפחתית לבין עמידתו של הצעיר במשימות החברתיות.

מבין מדדי הדינאמיקה המשפחתית שנבחנו, נמצא שרמת הלכידות המשפחתית היא בעלת חשיבות מרכזית ליכולתו של הצעיר להתמודד בהצלחה עם המשימה ההתפתחותית על כל מימדיה. כן נמצא שרמת המובחנות של הצעיר, המתייחסת לתחושת הנפרדות שלו מהוריו, תורמת לתחושת הקוהרנטיות שלו, המבטאת תפיסה של החיים כמשמעותיים, מובנים וניתנים לנהילות ושליטה. תחושה זו נמצאה אף היא כמתווכת בין הדינאמיקה המשפחתית לבין עמידתו של הצעיר במשימות החברתיות המצופות ממנו. בהשוואה בין אבות, אמהות וצעירים, נמצא שבניגוד למודלים התהליכיים המתייחסים לאבות ולצעירים, על-פי המודל התהליכי המתייחס לאמהות המשימות הרגשיות אינן מתווכות בין הדינאמיקה המשפחתית לבין המשימות החברתיות.

בעקבות הממצאים המתייחסים למשימות הרגשיות, הוצע מודל הממשיג "סגנונות שיגור משפחתיים" על-פי סגנון ההתמודדות של ההורים והצעיר עם המשימות הרגשיות: סגנון מרכזי מתון, המשלב קשר מתון עם אוריינטציה אוטונומית, לעומת מספר סגנונות קיצוניים – קשור-מעורב, קשור-מתנגד, מרוחק-מעורב ומרוחק-מתנגד. כמו כן נעשה ניסיון למיפוי המשפחות על-פי מקומן בהתאם למערכת הקשרים בין הסגנון המשפחתי לבין מדדי הדינאמיקה המשפחתית. לאחר שההמשגות הללו הוצעו, הן תוכלנה לשמש נקודת מוצא למחקרים רחבים ומעמיקים יותר בנושא זה בעתיד.

בנוסף לתרומה ברמת ההמשגה התיאורטית והאישוש האמפירי, יש לעבודה זו גם חשיבות יישומית. ההמשגות שמציגה עבודה זו ותרגומן לביטויים אופרטיביים יכולים לתרום הן ליישומים חינוכיים ומניעתיים מתוך אוריינטציה של מיטביות במטרה לשפר את ההתמודדות ואיכות החיים של צעירים והורים בשלב זה, והן ליישומים קליניים לטיפול במשברים או בקשיים חריגים המתגלעים במהלכו.

ד"ר עירית יניר: בגרות צומחת במערכת המשפחתית – רשימת קריאה חלקית

- דר, י. וקמחי, ש. (2000). תפיסה עצמית של ביגור בעקבות שירות החובה בצה"ל. *מגמות, מ'* 591-616,(4).
- יניר, ע. (2007). בגרות צומחת במערכת המשפחתית. עבודת מחקר לשם תואר דוקטור בפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה.
- שיהי, ג. (1974). *מעברים*. ת"א, זמורה ביתן (מהדורה עברית 1983).
- Anderson, S.A. (1990) : Changes in parental adjustment and communication during the leaving home transition. *Journal of Social and Personal Rrelationship*, 7 (1), 47-68.
- Aquilino, W. (1997). From adolescent to young adult: A prospective study of parent-child relations during transition to adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 670-686.
- Arnett, J.J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. In J.J. Arnett (Ed.), *New Directions for Child Development*, 100, 63-76.
- Arnett, J.J. (2000), Emerging adulthood. *American Psychologist*, 55 (5), 469-480.
- Aylmer, R. C. (1988), The launching of the single young adult. In B. Carter & M. McGoldrick (Eds.), *The changing family life cycle*, (pp. 191-207). Boston: Allyn and Bacon Inc.
- Bloom, M. (1988). Leaving Home: A family transition. In J. Bloom-Feshbach & S. Bloom-Feshbach (Eds.), *The Psychology of separation and loss: Perspectives on development, life transitions and Clinical Practice* (pp. 232-266). San-Francisco-London: Jossy-Bass.
- Bloom, M. (1980). *Adolescent – parental separation*. N. Y.: Gardner Press Inc.
- Bocknek, G. (1980). *The young adult: Development after adolescence*. Monterey, Ca: Brooks Cole.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Spark, G.M. (1973). *Invisible loyalties*. N.Y.: Harper & Row.
- Bowen, M. (1976). Theory in practice of psychotherapy. In P Gurin (Ed.), *Family therapy*. N.Y.: Gardner.

- Bray, J.H. & Harvey, D.M. (1992). Intimacy and individuation in young adults: Development of the young adult version of the Personal Authority in the Family System. *Journal of Family Psychology*, 6 (2), 152-163.
- Celani, D.P. (2005). *Leaving home: The art of separating from your difficult family*. N.Y.: Columbia University Press.
- Ciccelli, V. & Martin, C. (2004). Young adults in France: Becoming adult in the context of increased autonomy and dependency. *Journal of Comparative Family*, 35 (4), 615-626.
- Duvall, E.M. (1977). *Marriage and Family development (5th ed.)*, Phyladelphia: Lippincott.
- Goldscheider, F.K., Thornton, A. & Yang, L.S. (2001). Helping out the kids: Expectations about parental support in young adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63 (3), 727-740
- Goldscheider, F.K & Goldscheider, C. (1999), *The changing transition to adulthood: Leaving and returning home*. CA.: Sage Publications Inc.
- Haley, J. (1997, 1980) *Leaving home: The therapy of disturbed young people*. N.Y.: Brunner/Mazel.
- Hoffman, M.S.W. (1988). The family life cycle and discontinuous change. In B. Carter & M. McGoldrick (Eds.), *The changing family life cycle* (pp.191-207). Boston: Allyn and Bacon Inc..
- Levinson, D.J. (1978). *The seasons of a man's life*. N.Y., Knopf..
- Masten, A. S. & Burt, K. B. (2004). Resources of resilience in emerging adulthood: Continuity and change. *Development and Psychopathology*, 16 (4), 1071-1094.
- Mayseless, O. & Scharf, M. (2003). What does it mean to be an adult? The Israeli experience. In J. J. Arnett (Ed.), *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 5-20.
- Meyer, p.h. (1980). Between families: The unattached young adult. In B. Carter. & M. Mcgoldrick, , *The family life cycle*, ch. 4, (pp. 71-91). N.Y.: Gardner press.
- Moore, D. & Hotch, F. H. (1981). Late adolescents' conceptualization of home leaving. *Journal of Youth and Adolescence*, 10, 1-10.

- Nelson, L.J. & Barry, C. (2005). Distinguishing features of emerging adulthood: The role of self classification as an adult. *Journal of Adolescence Research*, 20 (2), 242-262.
- Olson, D.H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy*, 22 (2), 144-167.
- Osgood, D.W., Ruth, G., Eccles, J. S., Jacobs, J. E. & Barber, B. L. (2005). Six paths to adulthood. In R. A. Settersten, F. F. Furstenberg & R. G. Rumbaut (Eds.), *On the frontier of adulthood: Theory, research, and public policy*, Ch. 10 (pp.320-355). Chicago, IL, US: University of Chicago Press.
- Pittman, F.S.(1987). *Turning points*, ch. 1 (pp. 3-26), ch. 11 (pp. 205-215). N.Y.; Norton.
- Seginer, R. & Noyman, M. (2005). Future orientation, identity and intimacy: Their relations in emerging adulthood. *European Journal of Developmental Psychology*, 2 (1), 17-37.
- Shanahan, M. J., Porfeli, E. J., Mortimer, J. T. & Erickson, L. D. (2005). Subjective age identity and the transition to adulthood: When do adolescents become adults? In R. A. Settersten, F. F. Furstenberg, & R. G. Rumbaut (Eds.), *On the frontier of adulthood: Theory, research, and public policy*, Ch.7 (pp.225-255). Chicago, IL, US: University of Chicago Press.
- Sherrod, L.R.(1996). Leaving home: The role of individual and familial factors. In J. Graber & J., Dubas (Eds.), *Leaving home: Understanding the transition to adulthood. New Directions for Child Development*, 71, 111-119.
- Shulman, S. & Ben-Artzi, E. (2003). Related differences in the transition from adolescence to adulthood and links with family relationships. *Journal of Adult Development*, 10 (4), 217-226.
- Stierlin, H. (1974). *Separating parents and adolescents*, N.Y.: Quadrangle.
- Vartanian, L.R. (2003). Adolescence and emerging adulthood: A cultural Approach. *Journal of Adolescence*, 26 (3), 385-385.